

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора, Заслуженого юриста України Дрозд Валентини Георгіївни на дисертацію Булдакової Каріни Едуардівни на тему: «Судовий контроль в кримінальному провадженні у справах щодо неповнолітніх» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження не викликає сумніву, адже всі неповнолітні особи через фізичну та розумову незрілість потребують спеціальної правової охорони та піклування, у тому числі належного правового захисту, особливо під час здійснення кримінального провадження у справах щодо неповнолітніх. Права дитини захищаються Конституцією України (ст. ст. 51, 52) та низкою національних і міжнародних нормативно-правових актів. До того ж, положення КПК України передбачають право неповнолітніх осіб під час кримінального провадження користуватись додатковими гарантіями (ст. 10 КПК України). Саме судовий контроль у таких справах покликаний забезпечити законні інтереси дитини, а також захищати її права та свободи. Особливо це стосується надання дозволу на проведення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні відносно неповнолітнього, а також з питань розгляду скарг, з їх прийняття та проведення, чи скарг щодо бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора з метою забезпечення захисту прав неповнолітнього та недопущення безпідставного їх обмеження, його свободи та законних інтересів.

У науковій юридичній літературі питання щодо проваджень у справах неповнолітніх, як і питання зі здійснення судового контролю у кримінальних провадженнях, весь час перебувають у площині уваги юристів-фахівців та

науковців. Натомість, як законодавство, так і практика застосування норм закону постійно набувають змін та вдосконалюються.

Вказане потребує ґрунтовного, відповідного комплексного дослідження, з урахуванням міжнародних правових актів щодо здійснення судового контролю у справах неповнолітніх, який наряду з іншими завданнями, покликаний забезпечити інтереси та права дитини у кримінальному провадженні відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку та інших особливостей. Зазначене свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження, поданого до захисту.

Об'єкт та предмет дослідження сформульовані вдало і відповідають вимогам МОН України. Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають між учасниками кримінального провадження під час здійснення судового контролю.

Предмет дослідження – судовий контроль у кримінальному провадженні у справах щодо неповнолітніх (стор. 29).

Науково-теоретичне підґрунтя та емпірична база дослідження є достатньо аргументованими та переконливими, отримані завдяки широкому використанню наукових джерел, емпіричного матеріалу та вмілому використанню різноманітних методів наукового дослідження. За змістом дисертаційної роботи простежується вміння здобувачки висловлювати власні думки та пропозиції, які підтверджуються емпіричними матеріалами та статистичними даними, що свідчить про практичну корисність дослідження. Висновки авторки відрізняються елементами наукової новизни, оригінальності, переконливої аргументованості та практичної корисності. Проведене дослідження є гідним внеском у подальшу наукову розробку теоретичних і практичних проблем кримінального судочинства України.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість обумовлюється перед усім тим, що мета та завдання дослідження, методологія, як і методика роботи, та її науковий

інструментарій виглядають досить обґрунтованими з точки зору вимог щодо такого наукового дослідження, яке у вітчизняній науці є першим комплексним монографічним дослідженням судового контролю в кримінальних провадженнях у справах неповнолітніх.

Методи дослідження обрано з огляду на поставлену мету й завдання з урахуванням об'єкта і предмета дослідження. Зокрема, було використано наступні наукові методи: історичний метод у процесі вивчення закономірностей та етапів розвитку судового контролю у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх в Україні (підрозділ 1.1). Діалектичний метод під час дослідження думок та правових аспектів щодо впровадження, застосування, використання, забезпечення, і покращення судового контролю в кримінальних провадженнях в цілому та у справах неповнолітніх зокрема (підрозділ 1.2-3.2.). Порівняльно-правовий метод дозволив з'ясувати основні риси судового контролю у кримінальних провадженнях, і визначити поняття, дефініції, ознаки та функціональне призначення судового контролю у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх (підрозділ 1.2.) Метод узагальнення сприяв у з'ясуванні визначення місця та ролі судового контролю у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх у системі загальної правової доктрини захисту прав і свобод людини (підрозділ 2.1.). За допомогою системно-структурного методу з'ясовано роль та місце судового контролю під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, повідомлені про підозру, застосуванні окремих заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів, їх оскарження, та прийняття рішень щодо завершення кримінального провадження у справах неповнолітніх (підрозділ 2.2.- 2.3.). Загальнонаукові методи пізнання дозволили розкрити сутність застосування судового контролю у кримінальному провадженні неповнолітніх, визначити повноваження слідчого, прокурора, слідчого судді у межах діяльності з реалізації судового контролю у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (підрозділи 2.2.; 2.3; 3.1. 3.2.). Спеціальні методи дослідження: техніко-догматичний,

соціологічний, правового моделювання – для з'ясування думок практичних працівників, узагальнення судової практики, результатів анкетування й аналізу статистичних даних за темою дослідження (підрозділи 1.1.-3.2.), а також під час формування висновків до розділів і загальних висновків по роботі (підрозділи 1.1.-3.2.). Висновки й пропозиції за темою дослідження сформульовано завдяки методу синтезу.

Зміст дисертаційної роботи підтверджується суттєвою інформаційною базою, яку становить наукова література, присвячена питанням здійснення судового контролю в цілому в кримінальних провадженнях, і зокрема у справах неповнолітніх, праці вчених у галузі загальної теорії держави та права, криміналістики, кримінального, цивільного та міжнародного права; результати аналізу судово-слідчої практики, дані узагальнень судових рішень та офіційної статистичної звітності Офісу Генеральної прокуратури та МВС України за 2019–2023 рр., зведені результати опитувань по восьми областях та у м. Києві 288 респондентів за темою дисертаційного дослідження «Судовий контроль в кримінальному провадженні у справах щодо неповнолітніх».

Вказане свідчить про достатній рівень обізнаності дисертантки у питаннях, які нею досліджуються, та забезпечує належний рівень обґрунтованості ряду *сформульованих нею наукових положень, висновків та рекомендацій, що містять наукову новизну і мають важливе теоретичне й практичне значення*. До яких слід віднести: 1) з'ясування генези судового контролю у справах неповнолітніх та визначення його трьох основних етапів; 2) визначення дефініції судового контролю у таких справах та його функціонального призначення, що полягає в забезпеченні особливого процесуального режиму з реалізації прав, свобод, законних інтересів дітей у кримінальному провадженні та відбувається за окремими правилами і особливими процедурами при вирішенні питань щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів, проведення, у випадках передбачених законом слідчих (розшукових) та негласних слідчих

(розшукових) дій, прийняття підсумкових рішень та розгляду скарг на прийняті дізнавачем, слідчим, прокурором процесуальні рішення, проведені процесуальні дії, чи скарг щодо їх бездіяльності у такому кримінальному провадженні; 3) виокремлення ознак судового контролю у справах неповнолітніх та доведення, що судовий контроль у кримінальних провадженнях відносно неповнолітніх, є одним зі складових елементів системи організаційно-правового механізму загальної правової доктрини захисту прав та свобод людини; 4) доведення, що психологічні особливості, які притаманні для неповнолітніх осіб, спонукають органи досудового розслідування, прокурора під час проведення процесуальних дій відносно, чи за участю особи, якій не виповнилося 18 років, враховувати вимоги щодо суворого дотримання закону із проведення та фіксації такої процесуальної дії; 5) положення щодо врахування психолого-вікових особливостей, соціально-психологічних характеристик неповнолітньої особи тощо.

Також, заслуговують на увагу пропозиції про необхідність розширення сфери застосування судового контролю та доповнення чинного КПК України положеннями, що покликані суттєво гарантувати і забезпечити права, свободи та законні інтереси неповнолітніх осіб у таких кримінальних провадженнях, зокрема:

- ч. 2 ст. 241 КПК України доповнити положенням, за яким передбачити, що освідування неповнолітнього свідка, якщо таке освідування пов'язане з необхідністю його оголення, відібранням біологічних зразків здійснюється за ухвалою слідчого судді;

- при складанні клопотання про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, у змісті клопотання (за виключенням випадків проникнення до житла чи іншого володіння особи у порядку ст. 223 КПК України) також зазначати данні щодо наявності, проживання в житлі чи іншому володінні, і неповнолітніх осіб та вказувати додаткові (у разі їх наявності) підстави щодо можливого проведення особистого обшуку неповнолітніх осіб у цьому житлі. До таких додаткових підстав пропонується віднести: 1) батьки, законні

представники неповнолітнього – раніше судимі, зловживають спиртними напоями, вживають наркотичні засоби, ведуть аморальний спосіб життя; 2) батьки, законні представники неповнолітнього – малозабезпечені та сім'я багатодітна; 3) наявність інвалідів в родині у малозабезпеченій сім'ї; 4) сама матір, батько є неповнолітніми, а сім'я малозабезпеченою; 5) між батьками, законними представниками, неповнолітнім постійно відбуваються конфлікти, чвари та в сім'ї існує вороже ставлення; 6) сім'я постійно конфліктує з морально-правовими вимогами суспільства і схильна до правопорушень, їх вчиняє;

- у випадку розгляду клопотання про накладення грошового стягнення, відносно неповнолітньої особи, яка має заробіток, стипендію, інші доходи, якими вона може самостійно розпоряджатися, у змісті такого клопотання також повинні зазначатися відомості, що засвідчують, вік неповнолітньої особи, данні щодо її заробітку, стипендії, інших доходів, якими вона може самостійно розпоряджатися;

- у випадку подачі клопотання про тимчасове обмеження неповнолітнього, який досяг 16 річного віку у користуванні спеціальним правом на керування мототранспортом та мотоколясками (категорії «А1», «А»), серед інших даних у клопотанні також зазначати данні щодо віку неповнолітньої особи, правомірності отримання нею водійського посвідчення категорії А1, А; відомості щодо його притягнення, чи не притягнення раніше до адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху, чи вчинення такого кримінального правопорушення; та які наслідки може мати для неповнолітнього і його сім'ї рішення про тимчасове обмеження у користуванні транспортним засобом.

Дисертаційне дослідження «Судовий контроль в кримінальному провадженні у справах щодо неповнолітніх» містить ряд й інших належним чином достатньо аргументованих висновків та пропозицій, що заслуговують на увагу.

Значимість положень теоретичних та практичних результатів дисертаційного дослідження свідчить про можливість їх використання у законодавчій сфері, в науковій діяльності, в освітньому процесі та у правоохоронній практиці і судовій діяльності, що знаходить своє відображення у доданих до дисертації відповідних актах впровадження.

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у семи публікаціях, з них три – у фахових наукових виданнях України, та одна – у періодичному виданні іншої держави; у трьох тезах доповідей.

Дотримання академічної доброчесності. Академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у дисертації та/або наукових публікаціях здобувача офіційним опонентом не виявлено.

Все вище зазначене свідчить про належний рівень проведеного дослідження, його наукову новизну, обґрунтованість наведених у ньому висновків, пропозицій, рекомендацій, і відповідає вимогам визначеним щодо дисертаційних робіт зі здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Разом із тим, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження К.Е. Булдакової, слід відзначити в ній й деякі спірні та дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для обговорення під час захисту:

1. У підрозділі 1.2., досліджуючи поняття, ознаки та функціональне призначення судового контролю в кримінальному провадженні у справах відносно неповнолітніх, авторка погоджується із думкою Ковалів М.В., що судовий контроль в цілому складається із сукупності конституційного судового контролю, судового контролю вищих судів за правильністю застосування норм закону правоохоронними органами та іншими судами, судового контролю в порядку цивільного судового провадження та судового контролю за деякими процесуальними рішеннями і діями органів дізнання і досудового слідства. Натомість, авторка надаючи своє визначення дефініції

судового контролю у кримінальному провадженні, визначає контрольну діяльність слідчого судді, суду в справах неповнолітніх лише у межах досудового розслідування.

2. Досліджуючі роль та місце судового контролю при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій та повідомлені про підозру в кримінальних провадженнях відносно неповнолітніх, авторка, розглядаючи особливості кримінального провадження у таких справах, на сторінках 98-99 слушно зазначає, що однією із процесуальних особливостей є положення про наділення керівником органу досудового розслідування, як дізнавача так і слідчого додатковими повноваженнями зі здійснення провадження у справах неповнолітніх.

Бажано було б більш ширше розглянути, про які саме повноваження йде мова, та навести додаткові аргументи такої точки зору. Це лише покращило б наукову цінність дослідження.

3. Серед пропозицій щодо вдосконалення окремих слідчих (розшукових) дій дисертанткою не запропоновано змін стосовно мінімізації психологічної травматизації дитини відповідно до міжнародних стандартів. Цікаво почути думку дисертантки при публічному захисті.

4. Запропоновані зміни до законодавства не в повній мірі корисподуються з вимогами спільного Наказу ОГП, МВС, МЮ, МСПІ від 01.06.2023 № 150/445/2077/5/187 «Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність».

Проте, висловлені зауваження мають виключно рекомендаційний характер, не впливають на загалом позитивну оцінку роботи та істотно не зменшують її теоретичного та практичного рівня.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому. Дисертація Булдакової Каріни Едуардівни на тему: «Судовий контроль в кримінальному провадженні у справах щодо неповнолітніх» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є

завершеною, самостійною кваліфікаційною науковою працею, що пройшла належну апробацію, містить нові науково-обґрунтовані теоретичні результати проведених нею досліджень, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для кримінального судочинства, практичної діяльності відповідних його учасників та розвитку науки. Поставлене наукове завдання виконане на належному рівні. Викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертаційне дослідження **«Судовий контроль в кримінальному провадженні у справах щодо неповнолітніх»** є кваліфікованою науковою працею, виконаною здобувачкою особисто, вирішує важливе наукове завдання, є актуальним, завершеним, таким, що має теоретичну і практичну значущість та відрізняється науковою новизною. Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає вимогам, сформульованим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 № 341), а її авторка – Булдакова Каріна Едуардівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

**Провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
публічної безпеки громад факультету № 2
Донецького державного університету
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор**

Валентина Дрозд
Доктор юридичних наук
професор

Валентина Дрозд